Голові разової спеціалізованої вченої ради з розгляду та захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії у Державному некомерційному підприємстві «Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
доктору юридичних наук, професору Легенькому М.І.

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Головко Катерини Володимирівни на дисертацію Рябченка Василя Вікторовича на тему «Процесуальні форми захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративних судах», на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації, зв'язок дослідження із науковими програмами, планами, темами.

Забезпечення ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб від неправомірних рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади належить до ключових ознак демократичної, соціальної та правової держави. Важливе місце у реалізації цього завдання посідає сфера підприємницької діяльності, оскільки владно-управлінські рішення державних органів безпосередньо впливають на можливість здійснення гарантованого Конституцією права на підприємництво, стабільність господарського обороту та рівень інвестиційної привабливості держави.

Особливого значення питання судового захисту прав суб'єктів господарювання набувають в умовах дії правового режиму воєнного стану. Функціонування підприємницького середовища та системи правосуддя нині відбувається під впливом численних безпекових, економічних, організаційних і правових факторів, що зумовлює необхідність удосконалення наявних механізмів захисту учасників публічно-правових відносин. У цьому контексті адміністративне судочинство виступає основним інструментом контролю за дотриманням законності під час реалізації суб'єктами владних повноважень своїх управлінських функцій щодо суб'єктів підприємництва.

Разом із тим аналіз сучасної судової практики свідчить про наявність низки проблемних аспектів, пов’язаних із визначенням компетенції адміністративних судів, розмежуванням юрисдикції між різними видами судочинства та особливостями процесуального розгляду окремих категорій публічно-правових спорів у сфері господарської діяльності. Попри проведені реформи адміністративного процесуального законодавства та внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, окремі питання як теоретичного, так і практичного характеру залишаються невирішеними та потребують подальшого наукового осмислення. Додаткові труднощі виникають унаслідок існування прогалин у правовому регулюванні та колізій між нормами матеріального й процесуального права, що регулюють відносини у сфері підприємництва.

Проблеми вирішення публічно-правових спорів за участю суб’єктів господарювання тривалий час перебувають у центрі уваги науковців. У наукових працях досліджувалися питання сутності та ознак публічно-правового спору, особливостей адміністративно-правового впливу на господарську діяльність, механізмів державного регулювання підприємництва, а також окремих аспектів здійснення адміністративного судочинства. Водночас комплексний аналіз процесуальних форм реалізації права на судовий захист суб’єктів підприємницької діяльності в адміністративному судочинстві залишається недостатньо розробленим у сучасній адміністративно-правовій науці.

З огляду на викладене дисертаційне дослідження Рябченка Василя Вікторовича, присвячене процесуальним формам захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративному судочинстві, характеризується актуальністю, своєчасністю та належним науковим підґрунтям. Результати такого дослідження мають вагоме значення для подальшого розвитку адміністративно-правової доктрини, удосконалення нормативно-правового регулювання та підвищення ефективності діяльності адміністративних судів у сфері захисту прав і законних інтересів суб’єктів господарювання.

Спрямованість дисертаційної роботи на комплексне дослідження процесуальних механізмів реалізації права на судовий захист у сфері

підприємництва свідчить про її наукову новизну, практичну цінність та відповідність сучасним тенденціям розвитку адміністративного судочинства в Україні.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки.

Обґрунтованість і достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, отриманих у процесі дослідження.

Метою дисертаційного дослідження визначено розроблення теоретико-правових засад удосконалення процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративному судочинстві, а також формування науково обґрунтованих пропозицій і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення адміністративного законодавства та усунення наявних прогалин і колізій у правовому регулюванні відповідних суспільних відносин. Зазначена мета є логічною, чітко сформульованою та повною мірою відповідає темі дисертаційної роботи, а її досягнення забезпечується шляхом вирішення комплексу взаємопов’язаних наукових завдань.

Для реалізації поставленої мети автором передбачено вирішення низки теоретичних і прикладних завдань, зокрема: дослідження методологічних засад захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративному судочинстві;

визначення місця та ролі адміністративного судочинства у системі юридичних гарантій реалізації права на підприємництво; аналіз історико-правових передумов становлення процесуальних форм захисту зазначеного права та вивчення зарубіжного досвіду їх нормативного регулювання; з'ясування сутності, правової природи та видів процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративних судах; дослідження особливостей позовного провадження і проваджень з перегляду судових рішень як самостійних процесуальних способів реалізації права на судовий захист; виявлення проблем виконання судових рішень у відповідній категорії справ та визначення шляхів їх вирішення; обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування процесуальних форм захисту права на підприємництво; а також вироблення напрямів їх подальшого вдосконалення з урахуванням практики та правових позицій Європейського суду з прав людини.

Об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення адміністративного судочинства. Предмет дослідження становлять процесуальні форми захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративних судах. Таке визначення об'єкта та предмета дослідження характеризується науковою коректністю, відповідає меті та завданням роботи й забезпечує комплексний аналіз досліджуваної проблематики.

Методологічна основа дисертації є належним чином сформованою та відповідає сучасним вимогам до юридичних наукових досліджень. Для досягнення поставленої мети здобувачем використано систему загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких забезпечило всебічність, об'єктивність та достовірність отриманих результатів.

Зокрема, методи аналізу та синтезу використано для дослідження теоретичних засад захисту права на підприємницьку діяльність, узагальнення наукових підходів та виявлення закономірностей розвитку відповідних правових інститутів. За допомогою логіко-семантичного методу уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження та конкретизовано зміст основних правових категорій. Методи класифікації, систематизації та групування застосовано для

визначення видів процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність і встановлення їх характерних ознак.

Використання системно-структурного, діалектичного та формально-юридичного методів дозволило комплексно дослідити адміністративне судочинство як особливу процесуальну форму захисту прав суб'єктів підприємництва у публічно-правових відносинах, встановити особливості окремих процесуальних механізмів захисту та виявити проблеми їх практичної реалізації. Формально-юридичний метод став методологічною основою аналізу положень чинного законодавства, судової практики та доктринальних підходів до забезпечення права на підприємницьку діяльність. Застосування дедуктивного методу сприяло формуванню узагальнених висновків, виявленню недоліків правового регулювання та розробленню пропозицій щодо його вдосконалення.

Сукупність використаних методів дослідження є достатньою та адекватною предмету дисертаційної роботи, що забезпечило належний рівень обґрунтованості сформульованих наукових положень, достовірності висновків і практичної значущості одержаних результатів.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечується належною теоретичною, нормативною та емпіричною базою. Теоретичну основу роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії держави і права, філософії права, адміністративного права та процесу, цивільного процесуального права, публічного управління та інших суміжних правових наук. Використання значного масиву наукових джерел сприяло комплексному дослідженню теоретичних аспектів обраної проблематики та забезпечило належний рівень наукової аргументації.

Нормативну основу дисертації складають Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України, міжнародно-правові акти у сфері захисту прав людини, практика Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, правові позиції Верховного Суду, а також інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини між суб'єктами владних

повноважень і суб'єктами підприємницької діяльності. Зазначена нормативна база є достатньою та релевантною предмету дослідження.

Емпіричну основу роботи становлять матеріали судової практики адміністративних та господарських судів, статистичні й аналітичні матеріали, публіцистичні джерела, а також довідкові та енциклопедичні видання. Їх використання дозволило перевірити теоретичні положення на практиці, виявити актуальні проблеми правозастосування та сформулювати обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність.

Отже, теоретична, нормативно-правова та емпірична база дисертаційного дослідження є достатньою для забезпечення належного рівня достовірності одержаних результатів, обґрунтованості висновків та практичної цінності запропонованих рекомендацій.

Наукова новизна й практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному вирішенні актуальної наукової проблеми, пов'язаної з теоретичним осмисленням та практичним удосконаленням процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративному судочинстві. За результатами проведеного дослідження автором сформульовано низку нових наукових положень, висновків і рекомендацій, спрямованих на розвиток доктрини адміністративного процесуального права, удосконалення чинного законодавства та підвищення ефективності його правозастосування.

До найбільш вагомих результатів дослідження належить запропоноване авторське бачення сутності процесуальної форми захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративному судочинстві, а також здійснена систематизація відповідних процесуальних форм у структурі адміністративного процесу. Наукову цінність становить проведений аналіз історико-правового розвитку механізмів судового захисту права на підприємництво на території

України, що дозволив визначити основні етапи їх становлення та виявити закономірності подальшої еволюції адміністративно-судового захисту у зазначеній сфері.

Значний теоретичний інтерес викликають висновки дисертанта щодо співвідношення понять «процесуальна форма» та «провадження в адміністративному судочинстві». Запропонований підхід до їх розуміння ґрунтується на взаємозв'язку форми та змісту процесуальної діяльності, що сприяє більш глибокому розкриттю природи адміністративного судочинства як механізму захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Науково обґрунтованими видаються положення, присвячені визначенню місця адміністративного судочинства в системі юридичних форм захисту права на підприємництво, а також висновки щодо особливостей перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку у справах зазначеної категорії. Важливим внеском у розвиток адміністративно-процесуальної науки є удосконалення підходів до характеристики позовного провадження як основної процесуальної форми реалізації права на судовий захист у сфері підприємницької діяльності.

Позитивної оцінки заслуговують результати дослідження, пов'язані з аналізом проблем виконання судових рішень у спорах щодо захисту права на підприємницьку діяльність. Особливої уваги заслуговують висновки автора щодо меж допустимості застосування примирних процедур на стадії виконання судових рішень, а також аргументована позиція стосовно недоцільності використання таких процедур у випадках застосування штрафних санкцій як заходів судового контролю за належним виконанням судового рішення.

Безперечною перевагою дисертаційної роботи є належне врахування практики Європейського суду з прав людини при формуванні авторських висновків і пропозицій. Обґрунтованими видаються положення щодо використання правових позицій ЄСПЛ як одного з визначальних орієнтирів подальшого вдосконалення процесуальних механізмів захисту прав та законних інтересів учасників адміністративного судочинства. Важливе значення мають також висновки автора щодо забезпечення розумних строків судового розгляду та

дотримання принципу справедливого суду як необхідних передумов ефективного захисту права на підприємницьку діяльність.

Подальшого розвитку в дисертації набули наукові положення, присвячені підвищенню ефективності адміністративного судочинства у справах щодо захисту права на підприємництво. Автором здійснено системний аналіз загальних і спеціальних проблем, характерних для цієї категорії публічно-правових спорів, а також запропоновано конкретні шляхи їх вирішення як шляхом удосконалення законодавства, так і через оптимізацію правозастосовної діяльності судів.

Практична цінність дисертаційного дослідження полягає у можливості використання його результатів у різних сферах юридичної діяльності. Сформульовані автором висновки та рекомендації можуть бути використані у науково-дослідній роботі для подальшого розвитку адміністративно-процесуальної доктрини, у нормотворчій діяльності під час удосконалення законодавства, у правозастосовній практиці з метою забезпечення єдності судової практики, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін адміністративно-правового спрямування та підготовці відповідного навчально-методичного забезпечення.

Додатковим свідченням практичної значущості дисертаційної роботи є впровадження окремих результатів дослідження у наукову, освітню та правозастосовну діяльність, що підтверджує їх актуальність, прикладний характер та затребуваність у сучасних умовах розвитку адміністративного судочинства.

Основний зміст роботи та її структура.

Побудова дисертаційного дослідження характеризується внутрішньою логічною послідовністю, належним рівнем системності та повною відповідністю визначеним меті, завданням і предмету наукового пошуку. Структура роботи є цілісною та науково обґрунтованою, охоплює вступ, три розділи, які включають вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки.

У першому розділі дисертації «Теоретико-правові основи процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративних судах» (с.

23-77) закладено теоретико-методологічне підґрунтя подальшого дослідження. Автором здійснено комплексний аналіз наукових підходів до розуміння процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність, а також досліджено історичні передумови їх формування та розвитку. На особливу увагу заслуговує проведене історико-правове дослідження еволюції механізмів судового захисту суб'єктів підприємництва, яке доповнюється аналізом зарубіжного досвіду функціонування адміністративної юстиції. Такий підхід дозволив виявити основні закономірності розвитку відповідних правових інститутів та визначити перспективні напрями їх удосконалення в національній правовій системі. Важливе місце у розділі займає дослідження адміністративного судочинства як складової механізму забезпечення права на підприємницьку діяльність. Автор переконливо доводить, що адміністративні суди виконують функцію ефективного контролю за законністю діяльності суб'єктів владних повноважень у відносинах із суб'єктами господарювання, забезпечуючи необхідний баланс між публічними інтересами та свободою підприємницької ініціативи. У зв'язку з цим обґрунтовується визначальна роль адміністративної юстиції у системі гарантій захисту права на підприємництво. Наукову цінність становлять також авторські підходи до визначення поняття процесуальної форми захисту права на підприємницьку діяльність, уточнення її змісту та класифікації відповідно до структури адміністративного процесу. Позитивно слід оцінити здійснене розмежування категорій «процесуальна форма» та «провадження в адміністративному судочинстві», що сприяє більш чіткому розумінню їх правової природи та функціонального призначення. Загалом перший розділ вирізняється високим рівнем теоретичного узагальнення, належною аргументованістю висновків і створює міцне концептуальне підґрунтя для подальшого розкриття предмета дослідження.

У другому розділі «Юридична характеристика проваджень в адміністративному судочинстві як процесуальних форм захисту права на підприємництво» (с. 81-152) основну увагу зосереджено на дослідженні окремих процесуальних механізмів реалізації права на судовий захист у сфері

підприємницької діяльності. Центральне місце у структурі розділу відведено аналізу позовного провадження, яке обґрунтовано визначається як базова процесуальна форма захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва. Автор розкриває його значення у механізмі контролю за діяльністю органів публічної влади та акцентує увагу на специфіці розгляду спорів, що виникають у зв'язку з реалізацією владних управлінських повноважень стосовно суб'єктів господарювання. Обґрунтованими видаються висновки щодо необхідності подальшого вдосконалення процесуальних процедур та підвищення рівня визначеності правового регулювання відповідної категорії справ. Окремий науковий інтерес становить дослідження апеляційного та касаційного перегляду судових рішень як гарантій забезпечення законності, правової визначеності та єдності судової практики. Водночас автор значну увагу приділяє питанням виконання судових рішень, справедливо наголошуючи, що ефективність судового захисту визначається не лише ухваленням законного та обґрунтованого рішення, а й забезпеченням його реального виконання. Позитивно оцінюється аналіз особливостей застосування примирних процедур на стадії виконання судових рішень, а також дослідження механізмів судового контролю за їх реалізацією. Важливою перевагою розділу є розгляд усіх стадій адміністративного процесу як взаємопов'язаних елементів єдиної системи захисту права на підприємницьку діяльність, що дозволило автору сформулювати комплексні пропозиції щодо підвищення ефективності відповідних процесуальних гарантій.

Третій розділ дисертації «Європейський досвід розвитку процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність та розвиток національного адміністративного судочинства» (с. 153-195) присвячений порівняльно-правовому дослідженню європейських підходів до забезпечення судового захисту прав суб'єктів господарювання та можливостей їх використання в умовах національної правової системи. Автором проведено аналіз функціонування адміністративної юстиції в окремих європейських державах, що дозволило виявити спільні тенденції та стандарти у сфері захисту прав учасників підприємницьких відносин. На основі отриманих результатів визначено

проблемні аспекти сучасного стану українського адміністративного судочинства та запропоновано напрями його подальшого вдосконалення. Обґрунтованою є позиція автора щодо необхідності оцінки ефективності судового захисту не лише через призму формальної законності судових процедур, а й з урахуванням таких критеріїв, як доступність правосуддя, дотримання розумних строків розгляду справ, забезпечення процесуальної рівності сторін та реальне виконання судових рішень. Такий підхід відповідає сучасним європейським стандартам права на справедливий суд. Важливе місце у розділі посідає аналіз практики Європейського суду з прав людини, правові позиції якого розглядаються як важливий орієнтир для подальшого розвитку національного адміністративного процесуального законодавства. Науково обґрунтованими та практично значущими є запропоновані автором рекомендації щодо вдосконалення процесуальних механізмів судового захисту, підвищення ефективності адміністративного судочинства та забезпечення належного балансу між публічними та приватними інтересами у сфері підприємницької діяльності.

Висновки дисертаційної роботи логічно узагальнюють результати проведеного дослідження та відображають ступінь досягнення поставленої мети. У них систематизовано основні наукові положення щодо правової природи, змісту та особливостей функціонування процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність, а також сформульовано пропозиції щодо подальшого вдосконалення адміністративного судочинства з урахуванням сучасних тенденцій розвитку національної та європейської правової доктрини.

Дотримання академічної доброчесності. Проведений аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що сформульовані автором наукові положення, висновки та практичні рекомендації є результатом самостійного наукового пошуку та ґрунтуються на комплексному опрацюванні значного масиву нормативно-правових актів, наукових джерел, міжнародно-правових документів, а також матеріалів національної та міжнародної судової практики. Дослідження характеризується належним рівнем академічної

доброчесності. Усі використані автором наукові концепції, положення законодавства, результати досліджень інших учених, міжнародно-правові акти та судові рішення отримали належне відображення у тексті дисертації із відповідними посиланнями на першоджерела, що свідчить про коректність використання запозичених матеріалів та дотримання встановлених вимог щодо наукового цитування. Важливою ознакою роботи є наявність цілісної авторської концепції дослідження, яка послідовно простежується у всіх структурних елементах дисертації. Самостійний характер наукового пошуку підтверджується авторським підходом до формування понятійно-категоріального апарату, логічною побудовою дослідження, системністю викладення матеріалу та аргументованістю запропонованих висновків. Робота не обмежується аналізом теоретичних аспектів досліджуваної проблематики, а містить конкретні пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання та практики застосування відповідних правових норм. Про самостійність і завершеність проведеного дослідження свідчить також належний рівень апробації його результатів. Основні положення дисертаційної роботи знайшли відображення у наукових публікаціях автора, зміст яких безпосередньо пов’язаний із тематикою дослідження та відображає його ключові результати. Важливим підтвердженням наукової обґрунтованості отриманих висновків є їх апробація під час участі здобувача у науково-практичних конференціях, круглих столах та інших фахових наукових заходах, що забезпечило професійне обговорення результатів дослідження та їх попередню наукову перевірку.

Таким чином, зміст дисертаційної роботи, характер отриманих результатів, їх наукова апробація та публікаційна активність автора дають достатні підстави для висновку про самостійний характер виконаного дослідження, належний рівень його наукової новизни та відповідність принципам академічної доброчесності.

Повнота викладу результатів дисертації у опублікованих працях автора.

Основні результати дисертаційного дослідження отримали належне відображення у наукових працях здобувача, що свідчить про достатній рівень їх

апробації, наукового обговорення та оприлюднення. За темою дисертації автором опубліковано 10 наукових праць, з яких одна стаття оприлюднена у науковому виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus, шість статей у фахових наукових виданнях України з юридичних наук, а результати окремих етапів дослідження апробовано у трьох публікаціях, опублікованих у матеріалах науково-практичних конференцій та інших науково-комунікативних заходів.

Аналіз опублікованих праць дає підстави стверджувати, що їх зміст повною мірою відповідає тематиці дисертаційного дослідження та відображає його основні наукові положення, висновки й результати. У наукових публікаціях послідовно висвітлено ключові аспекти проблематики процесуальних форм захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративному судочинстві, зокрема розкрито теоретико-правові засади відповідного інституту, досліджено місце адміністративного судочинства у системі гарантій захисту прав суб'єктів підприємництва, а також проаналізовано особливості реалізації права на судовий захист у межах окремих адміністративно-процесуальних проваджень.

Вагоме місце у публікаціях автора посідають питання правової природи та функціонального призначення позовного провадження як основної процесуальної форми захисту права на підприємницьку діяльність. Окремі праці присвячені дослідженню проблем перегляду судових рішень судами апеляційної та касаційної інстанцій, а також особливостям виконання судових рішень у справах щодо захисту прав суб'єктів господарювання у публічно-правових відносинах.

Науковий інтерес становлять також публікації, присвячені аналізу європейських підходів до організації адміністративної юстиції та застосуванню стандартів справедливого судового розгляду, сформованих у практиці Європейського суду з прав людини. У цих роботах автором обґрунтовується необхідність урахування європейського правового досвіду при вдосконаленні національного адміністративного процесуального законодавства та розвитку механізмів судового захисту права на підприємницьку діяльність.

Позитивної оцінки заслуговує увага автора до прикладних аспектів досліджуваної проблематики. У низці публікацій розглянуто питання підвищення

ефективності адміністративного судочинства, удосконалення механізмів виконання судових рішень, розмежування судової юрисдикції у спорах за участю суб'єктів підприємництва, забезпечення процесуальної економії та оперативності судового розгляду. Також досліджено проблеми систематизації процесуальних форм судового захисту та визначено окремі напрями модернізації адміністративно-процесуального регулювання.

Кількість, якість та тематична спрямованість наукових публікацій свідчать про належний рівень апробації результатів дисертаційного дослідження, їх послідовний розвиток і достатню репрезентативність у науковому середовищі. Опубліковані праці підтверджують наукову обґрунтованість сформульованих у дисертації положень, їх практичну значущість та безпосередній зв'язок із предметом і завданнями проведеного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, водночас слід зазначити, що окремі його положення носять дискусійний характер та потребують додаткового наукового осмислення і подальшого розвитку.

1. Підтримуючи висновок автора щодо перспективності подальшої диференціації адміністративного судочинства у справах про захист права на підприємницьку діяльність, слід зазначити, що пропозиції стосовно запровадження нових видів проваджень, зокрема у спорах щодо оскарження рішень Антимонопольного комітету України, не супроводжуються достатнім аналізом можливих процесуальних ризиків та впливу таких новацій на єдність адміністративного процесу. У зв'язку з цим окремі рекомендації потребують подальшого наукового опрацювання та практичного обґрунтування.

2. У дисертаційному дослідженні автором обґрунтовується необхідність урахування особливостей спорів щодо захисту права на підприємницьку діяльність під час удосконалення процесуальних форм адміністративного судочинства. Водночас робота містить недостатньо конкретизовані пропозиції щодо практичної реалізації цієї ідеї на рівні адміністративного процесуального

законодавства. Зокрема, потребують додаткового обґрунтування критерії та процесуальні механізми, які б забезпечували належне врахування економічних, соціальних та інших специфічних аспектів підприємницької діяльності під час розгляду відповідних категорій справ.

3. Позитивно оцінюючи проведений автором аналіз зарубіжного досвіду та практики Європейського суду з прав людини, слід зазначити, що окремі висновки щодо перспектив розвитку національних процесуальних форм захисту права на підприємництво мають дещо загальний характер. У роботі доцільно було б більш детально визначити конкретні напрями імплементації європейських стандартів у вітчизняне адміністративне судочинство, а також окреслити можливі правові та організаційні перешкоди їх практичного впровадження.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та не знижують його наукової і практичної цінності. Загалом робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, результати якого мають теоретичне та прикладне значення для розвитку науки адміністративного права та адміністративного судочинства.

Загальний висновок, щодо відповідності дисертації вимогам Міністерства освіти і науки України.

Узагальнюючи викладене, слід дійти висновку, що дисертаційна робота Рябченка Василя Вікторовича на тему «Процесуальні форми захисту права на підприємницьку діяльність в адміністративних судах» є цілісним, завершеним і самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому досягнуто результатів, що характеризуються науковою новизною, теоретичною значущістю та практичною цінністю. Подана робота відповідає профілю спеціальності 081 «Право», вирізняється належним рівнем структурованості, методологічної обґрунтованості та ґрунтується на широкій джерельній базі, що охоплює нормативно-правові акти, доктринальні джерела та матеріали судової практики.

У дисертації здійснено комплексний аналіз теоретичних і прикладних аспектів реалізації права на судовий захист суб'єктів підприємницької діяльності у спорах із суб'єктами владних повноважень. При цьому автором враховано сучасні наукові підходи, положення національного законодавства та стандарти Європейського суду з прав людини, що забезпечує актуальність, системність і наукову обґрунтованість отриманих результатів.

Сформульовані у роботі висновки відзначаються логічною послідовністю, внутрішньою узгодженістю та адекватно відображають основні результати проведеного дослідження. Запропоновані автором наукові положення та рекомендації мають як теоретичне, так і прикладне значення і можуть бути використані у процесі подальшого вдосконалення адміністративного процесуального законодавства України, у правозастосовній діяльності адміністративних судів, а також у науково-дослідній та освітній діяльності.

З урахуванням змісту дисертації, рівня наукової новизни, обґрунтованості висновків, ступеня їх апробації та оприлюднення у фахових наукових виданнях, робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі змінами), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

На підставі викладеного вважаю, що здобувач Рябченко Василь Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права
Національного університету
«Київський авіаційний інститут»,
доктор юридичних наук, професор **Катерина ГОЛОВКО**

Підпис Головко К. засвідчую
Вчений секретар КНІ
[illegible]